

SARTRE'İN FENOMENOLOJİSİ: ŞEYLER VE BİLİNÇ*

Fahrettin TAŞKIN**

ÖZ

Husserl fenomenlerin özlerini ifşa ettiği düşüncesinden hareketle fenomenolojiyi kurmak istemiş, bunun için de özellikle bilincin yapısı ve işleyişi üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak fenomenolojide özleri görülemez veya dış dünyanın 'varlığı' konularında kimi sorunlarla karşılaşmıştır. Heidegger unutulduğunu savunduğu Varlığın anlamını bilincin 'dışına' çıkararak soruşturmuş ve yürüttüğü bu Varlık soruşturmasıyla fenomenolojide karşılaşılan sorunların üstesinden gelmeye çalışmıştır. Sartre ise (Husserl gibi) daha çok Kartezyen düşünce içinde kalarak çalışmalarını yürütmüştür. Bu anlamda Sartre'in düşüncesi, fenomen ve bilinç gibi kavramların yer aldığı rasyonel bir çizgide ilerlemiştir. İşte bu çalışmada, tüm bu ifade edilenlerin ışığında Sartre'in fenomenolojisi onun temel kavramları aracılığıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sartre, varolanların ardında bir numen olmadığından hareketle onların görünümeler olarak ele alınabildiğini, ancak görünümü aşan görünümün varlığının tıpkı fenomen-numen ikiliğine benzer şekilde sonlu ve sonsuz tezahürlerin düalizmine yol açtığını ifade etmiştir. Kendisi hem bu düalizmden çıkmak hem de şeylerin ve bilincin 'varlığını' kurtarmak için giriştiği soruşturmada, kendinde-varlık ve kendisi-için-varlık diye ifade ettiği iki varlık tarzının ilişkisini ortaya koymaya çalışmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sartre, Fenomen, Fenomenin Varlığı, Bilinç

PHENOMENOLOGY OF SARTRE: THINGS AND CONSCIOUSNESS

ABSTRACT

Since Husserl has wanted to establish phenomenology based on the idea that phenomena reveal their essences, he has focused especially on the structure and functioning of consciousness. However, in phenomenology, some problems have been encountered in matters of seeing the essences or 'existence' of the external world. Heidegger has investigated the meaning of Being, which he claimed to be forgotten, by going 'out of consciousness' and has attempted to overcome the problems encountered in phenomenology with this investigation of Being. Sartre (like Husserl), on the other hand, has continued his studies by staying within Cartesian thought. In this sense, Sartre's thought has progressed on a rational line where some concepts such as phenomenon and consciousness take place. In this study, Sartre's phenomenology, in the light of all these statements, has been attempted to be put forward through his basic concepts. Sartre has stated that though, by virtue of not having any numen behind the beings, they (those beings) can be treated as appearances, just like the phenomenon-numen duality, the existence of the appearance that transcends the appearance leads to the dualism of finite and infinite manifestations. In his investigation, both to get out of this dualism and to save the "existence" of things and consciousness, he has attempted to reveal the relationship of the two categories of being, which he expressed as being-in-itself and being-for-itself.

Keywords: Sartre, Phenomenon, Being of Phenomenon, Conscious

* Bu makale, 2013 tarihinde teslim edilmiş olan "Varoluşçuluğun Fenomenolojiyle Temellendirilmesi Üzerine" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Dr. (Bağımsız Araştırmacı), fahrettintaskin@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4362-3876

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)

2021 Bahar, sayı: 31, ss.: 457-478

Makalenin geliş tarihi: 13.02.2021

Makalenin kabul tarihi: 21.04.2021

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf>

FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)

Spring 2021, issue: 31, pp.: 457-478

Submission Date: 13 February 2021

Approval Date: 21 April 2021

ISSN 2618-5784

Giriş

Bu çalışmada Sartre'in fenomenoloji ve ontoloji ile ilgili düşünceleri onun fenomen, fenomenin varlığı, fenomenötesi ve bilinç gibi kavramları aracılığıyla ayrıntılı bir şekilde ele alınmaya çalışılacaktır. Sartre'in fenomenolojisi büyük ölçüde Husserl ve Heidegger'in düşünceleri etkisinde biçimlenmiştir. Bu sebeple onların fenomenolojilerinin kimi yerlerde çok kısa da olsa ele alınması gerekmektedir. Üç düşünürün fenomenoloji ile ilgili görüşlerinin ortaya konulması bir yönüyle fenomenoloji ve varoluşçuluk arasındaki ilişkinin ele alınması demektir.

Her ne kadar Deleuze, Kant'ın fenomeni görünüş olarak değil de belirli olarak tanımladığı andan itibaren fenomenolojinin söz konusu olduğunu ve "fenomenolojinin bir kurucusu varsa onun Kant olduğuna" inandığını söylese¹ de Husserl'in, fenomenlerin ardında numen tarzında bir şeyin olmadığı ve fenomenlerin özlerinin ortaya çıkarılabileceği düşüncesinden hareketle fenomenolojiyi kesin bir bilim olarak kurmaya çalışan asıl düşünür olduğu söylenebilir². Husserl bunun için bütün varlık ve bilgi savlarını ayrıca almak gerektiğini düşünmüş³, her ne kadar fenomenlerin özlerini ifşa ettiğini belirtse de özleri betimlemenin hiç bitmediğini, böylece ortada tüketilemeyen, mutlak anlamda ele geçirilemeyen bir şeylerin olduğunu teslim etmiştir. Öğrencisi Heidegger, bunun sebebini Varlık'ta görmüş, Varlığın ayrıca alınamayacağını ifade ederek tüm soruşturmasının odağına Varlığı koymuştur⁴. Daha sonra gelen Sartre da buna benzer şekilde fenomenin varlığı, fenomenötesi ve bilinç gibi kavramlarla fenomenolojinin karşılaştığı sorunların üstesinden gelmeye çalışmıştır.

Varlık ve Hiçlik kitabının tamamının anlaşılması bakımından en kritik kısmı *Giriş* kısmıdır ve söz konusu kavramların fenomenolojiyle ilişkisi bakımından en bariz şekilde tartışıldığı kısım da burasıdır. Bu nedenle Sartre'in fenomenolojisi özellikle buradaki açıklamalara dayanılarak ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ancak yazının sonunda, Sartre'in fenomenolojisinin ana hatlarıyla ortaya konulabilmesi için iki varlık tarzını işaret eden fenomen ve bilincin ilişkisi "genel bir değerlendirme" aracılığıyla tekrar kısaca ele alınacaktır.

¹ Gilles Deleuze, *Kant Üzerine Dört Ders*, Çev. Ulus Baker, Öteki Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 19.

² Edmund Husserl, *Kesin Bilim Olarak Felsefe*, Çev. Abdullah Kaygı, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1997, s. 16.

³ Edmund Husserl, *Ideas I: General Introduction To A Pure Phenomenology*, Çev. F. Kersten, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague&Boston&London, 1983, s. 60.

⁴ Martin Heidegger, "*Metafizik Nedir?*", Çev. Yusuf Örnek, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2002, s. 20.

Fenomenden Sonlu ve Sonsuz Tezahürlere

Sartre'ra göre, modern düşünce varolanı, onu açığa çıkaran görünmeler dizisine indirgemekle önemli bir ilerleme kaydetmiştir. "Görünüş, varolanın tüm varlığını kendine doğru çeken gizli bir gerçeğe değil, görünüşler dizisinin toplamına gönderme yapmaktadır"⁵. Sartre, görünüşün özü saklamadığını, onu açıkladığını düşünmektedir. Öyleyse görünüş özdür⁶.

Öz ise dizinin nedenidir ve görünmelerin arasındaki bağıntıdan başka bir şey değildir, yani kendisi de bir görünmedir. Özlere ilişkin bir görünüşün imkânını açıklayan şey de budur. Böylece fenomenal varlık kendini ifşa eder, varoluşunu ifşa ettiği kadar özünü de ifşa eder ve fenomenal varlık bu kendini ifşa edişlerin, tezahür edişlerin birbirine iyice bağlanmış dizisinden başkaca bir şey değildir⁷.

Sartre'in öz ile ilgili görüşlerini daha iyi soruşturabilmek için önce şunu sormamız gerekiyor: Husserl'in özgürsü özün bütünü bir defada gösteriyor mudur, yoksa Husserl'in bu kavramla anlatmak istediği sadece özgürsünün bir şeyi 'bütünlüğü' içinde anlamaya yaradığı mıdır? Husserl'de *Wesenschau* kavramı, bir şeyi bütünlüğü içinde *bir defada* anlamaya yarayan *özgördür*. Hem kavramın tanımı hem de *Varlık ve Hiçlik*'in sonraki satırları, ikincinin kastedildiğine işaret eder. Husserl'in, betimlemenin bitmeyerek hep devam ettiğini söylemesi, özgürsünün bütünü bir anda ortaya koyamadığına delalet eder. Özün görünme olduğu açıktır ama bu görünme, fenomenal varlığın kendini ifşa ettiği kadar ifşa edilir, yani fenomenal varlığın tezahürü kadar öz ortaya çıkarılabilir. Öz bir görünmedir demek, bu özün bir defada tümüyle tüketilebilecek özellikte olduğu anlamına gelmemektedir.

Sartre, varolanı tezahürlerine indirgemenin Kant'takine benzer bir numen-fenomen ikiliğini ortadan kaldıramadığını savunur. Evet, modern düşünce, numen ve fenomen ayrımını ortadan kaldırmıştır, ama Sartre'in deyişiyle bunu "sonlu ve sonsuz düalizmi" diye ifade ettiği yeni bir düalizm içine düşmek pahasına yapmıştır. Zira varolanın tezahürlerini sonlu bir diziye indirgemek mümkün değildir ve öyleyse tezahürlerin *sonsuz* olduğu savunulabilir: "Tezahür edişlerin her biri, sürekli bir değişim halinde olan bir özneye bir münasebettir. Bir nesne yalnızca bir tek profil içinden kendini ele verdiği zaman, ancak özne olma, bu profil üzerine bakış açılarını çoğaltma imkânını beraberinde getirir. Bu da söz konusu profilin sonsuza kadar çoğaltılması için yeterlidir"⁸. Bu tümceden açıkça anlaşılacaktır ki özne olmak, kişiye konumunu değiştirerek bakış açılarını sonsuz olarak çoğaltma

⁵ Jean-Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, Çev. Turan Ilgaz, İthaki Yayınları, İstanbul, 2009, s. 19.

⁶ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 20.

⁷ A.g.e., s. 21.

⁸ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 21.

imkânı vermektedir. Sartre, bunun yanında tezahür edişlerin *sonlu* olduğunun da savunulabileceğini ileri sürmektedir: “Ancak görünmelerin dizisi sonsuz olsaydı, ilk görünenlerin yeniden görünmesi mümkün olmazdı, bu da saçmadır; ya da görünmelerin tümünün hep birden verilebilecekleri anlamına gelirdi ki, bu daha da saçmadır”⁹. Bu durumda da tezahür edişlerin sonlu olduğunu kabul etmemiz gerekecektir. Kısacası Sartre numen-fenomen düalizminden kurtulduğumuzu sanırken yeni bir düalizme, sonlu ve sonsuzun düalizmine düştüğümüzü ifade eder. “Bu düalizmin üstesinden gelinebilir mi?” diye sordüğümüzde, Sartre'ın *sonlu ve sonsuz tezahürler* hakkındaki görüşlerine daha yakından bakmamız gerekmektedir. Öncelikle şunu kabul etmemiz kolay görünüyor: Tezahür özneyle ilişkide olduğu ve özne de ilişkileri dilediği gibi değiştirme imkânına sahip olduğu için özne bu ilişkileri veya nesnenin görüntülerini sonsuza kadar çoğaltma imkânına da sahiptir. Böylece fenomenin tezahürlerinin *sonsuz* olması gerekir. Ancak görünmelerin sonluluğu konusunda, “görünenlerin bir daha görünmemesi saçmadır” derken Sartre'ın yanıldığı gösterilebilir. Bunu, Herakleitos'un “aynı nehirde iki kez yıkanılmaz”¹⁰ yargısının işaret ettiği gerçeklikten yola çıkarak “hiçbir görünme bir daha tekrarlanamaz” biçiminde ifade edebiliriz. Bu nedenle görünmenin *sonlu* olmayabileceğini iddia edebilirim. Zira görünmeler sonsuzsa nesneye tekrar baktığımda ve eski görüntünün aynısına sahip olduğumu düşündüğümde, gerçekte ‘gördüğüm’ sadece bu görüntüye benzeyen başka bir görüntüdür. Tezahürler sonsuz olduğuna göre bu tezahürlerin kimilerinin birbirine neredeyse eş görünümde olacağını kabul etmem gerekir; hatta benim sınırlı idrak ve görme yeteneğimle bu görünmeleri birbirinden ayırmamın da imkânsız olacağı açıktır. Ayrıca yine Herakleitos'tan esinlenerek şunu ileri sürebilirim: “dünya zamansal olduğu için ne ben az önceki ben'imdir ne de görüntü az önceki görüntüdür”. Az önceki ben olduğumu iddia etmek, ben'im “belirli” bir özü olduğunu iddia etmektir ve bu, Sartre'ın kendisiyle çelişkiye düşmesine neden olur. Zira insanın belirli, sabit bir özü yoktur. İnsanın özü varoluşundadır! Öyleyse az önceki ben'le şimdiki ben arasında bir *fark* vardır. Bu bakımdan bir görünmenin bir daha görünmeyeceği savunulabilir. Sartre'ın “görünmelerin tümünün hep birden verilmesi imkânsızdır” şeklinde ifade edilen düşüncesi ise daha makul görünmektedir. Görünmelerin tümünün hep birden verilmesi imkânsızsa ve fenomenler özlerini ifşa ediyorsa ya fenomenin tezahürleri sonludur -ki Sartre sonlu ve sonsuz tezahürlerin düalizminden söz ediyor- ya da eğer tezahürler sonsuzsa özlerin ifşa edilebilmesini başka türlü açıklama mecburiyeti vardır.

⁹ A.g.e., s. 21.

¹⁰ Plutarch, *Moralia Volume 5*, Trans. Frank Cole Babbitt, Harvard University Press, London, 1999, s. 241.

Kısacası Sartre da Husserl ve Heidegger gibi fenomen ve numen ayrımını kabul etmeyerek fenomenin kendi özünü ifşa ettiğini düşünmektedir. Ancak bu özün tüketilemezliğinin, daha doğrusu özün mutlak verilemeyişinin nedenini soruşturma gereği duymaktadır. Husserl, fenomenin özünü ifşa ettiğini, ardında numen, yani *şey*'in özünü bizden gizleyen bir 'kendinde şey'den söz etmenin mümkün olmadığını söylüyordu. Husserl'in fenomenolojisi her ne kadar fenomenin özünü ifşa ettiğini iddia ediyorsa da sonuçta bu özün 'tüketilemezliğini' kabul etmek zorunda kalmıştır. Husserl'den sonra onun yolundan giden Heidegger ve Sartre özün tüketilemezliğinin nedenini daha çok ontolojiye dayandırarak ortaya koymaya çalıştılar. Heidegger, bunun nedeni olarak *Varlığın kendisini açması ölçütünü* gösterirken, yani Varlığın kendini insana açması ölçüsünde varolanların *görülenebildiğini* savunurken, Sartre, daha 'rasyonel' bir yol izleyerek, bunun ancak "görünmeler dizisinin sonsuzluğu"ndan kaynaklanabileceğini öne sürdü. İşte, yukarıda ifade edildiği gibi, Sartre, numen ve fenomen ya da kendinde-varlık ve görünmek arasındaki düalizmin yerini sonlu ve sonsuz düalizminin aldığını söylemektedir. Sartre sonunda öz konusunda şu yargıya varır: "Öz, kendisinin tezahür etmesini sağlayan bireysel görünmeden radikal bir biçimde kopmuştur; çünkü öz, ilke olarak, bireysel tezahürlerin *sonsuz bir dizisi* aracılığıyla açığa çıkarılabilmek zorundadır"¹¹. Bir başka deyişle öz, bireysel görünme ile değil, tezahürlerin sonsuz dizisi aracılığıyla açığa çıkarılabilmelidir. Öyleyse fenomenlerin özlerini ifşa etmeleri özün mutlak anlamda ortaya çıkarılabileceği anlamına gelmemektedir. Bunu Kant ile karşılaştırarak açıklarsak "Kant'ın fenomeninin numene göndermesi gibi, görünme *varlığa* göndermez"¹² diyebiliriz. Çünkü görünme, arkasında hiçbir şey olmadığından ve yalnızca kendini (ve de görünmelerin toplam dizisini) gösterdiğinden, kendi varlığından başkaca bir varlık tarafından taşınıyor olamaz. "Görünme, özne-varlık ile mutlak-varlığı ayıran ince hiçlik zarı değildir. Görünmenin özü eğer hiçbir *varlık*'la karşıtlık oluşturmayan "görünmek" ise, *bu görünmenin varlığı* konusunda meşru bir sorun var demektir"¹³. Bu söylenenlerden de anlaşılacağı üzere Sartre ne Kant gibi fenomen-numen ayrımı yapacak ne de Heidegger gibi varolanın özünün *ortaya çıkarılmasını* bir Varlık unutulmuşluğunda¹⁴ arayacaktır. (Heidegger'in "Varlık" anlayışının görünmenin ardındaki bir varlığı işaret etmediği de akılda tutulmalıdır.) Böylece Sartre daha çok Husserl'e yakın durarak fenomenin ardında hiçbir şey olmadığını, Heidegger gibi Varlığın açıklığına da ihtiyaç duymadığımızı (zira bu 'rasyonel'likten fazlasıyla uzaklaşma ihtimali taşıyan bir 'düşünme'yi işaret etmektedir), ama görünmelerinin dizisinin sonsuzluğundan

¹¹ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 22.

¹² A.g.e., s. 22.

¹³ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 22.

¹⁴ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, Çev. Kaan H. Ökten, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 36.

dolayı daha derinlikli bir soruşturma yapılmasının zorunlu olduğunu düşünmektedir. İşte Sartre'ın *Varlık ve Hiçlik* kitabının *hareket noktası* budur.

Varlık Fenomeni ve Fenomenin Varlığı

Öncelikle *Varlık ve Hiçlik*'te yanlış anlamaların önüne geçmek için fenomenötesi varlık, fenomenin varlığı, fenomenal varlık veya transfenomenal varlık kavramlarının tümünün aynı *şeye* işaret ettiğine dikkati çekelim. Şimdi de Sartre'ın hareket noktası diye belirlediği sonlu ve sonsuz düalizmden sonra karşılaşmış olduğu ve kendisi hakkında meşru bir sorun var dediği *görünmenin varlığı* konusuna dönebiliriz. Sartre'a göre görünmenin bir varlığı varsa fenomenin de bir varlığı vardır. Görünmenin varlığı dediği şey gerçekte "fenomenin varlığı"dır. Bu durumda "fenomen" ve "varlık"ın ne anlama geldiğinin soruşturulması gerekir. Varlık ve öz arasındaki ilişki nesne ile ilişkili olarak açıklanabilir: Öz, nesnenin içinde değildir, onun anlamıdır. Kısacası öz, nesneyi açık eden görünmeler dizisinin nedenidir. Varlık ise ne nesnenin niteliği ne de anlamıdır. Nesne, varlığa göndermede bulunmaz. Nesne, varlığa *sahip* değildir, ilişkide de değildir. Söylenebilecek olan sadece *nesnenin var olduğudur*. Nesne ne varlığı maskeler ne de ifşa eder¹⁵. Nihayetinde Sartre'a göre, *ontolojinin başlangıç sorusu* şudur: Varlık fenomeni, fenomenlerin varlığıyla özdeş midir; yani bana kendini ifşa eden, bana *görünen* varlığın doğası, bana görünen varolanların varlığının doğasıyla özdeş midir?¹⁶ Bunu Heidegger ile karşılaştırırsak aynı soruyu şöyle sormamız gerekir: Varlığın kendini açması, varolanların kendilerini açması ile özdeş midir? Heidegger, Varlığın kendini açtığı ölçüde varolanların kendilerini ifşa ettiklerini söylüyordu¹⁷. Heidegger'deki bu 'ölçü'nün özdeşlik anlamına geldiğini düşünmek, yani Sartre'ın terminolojisiyle söylersek varlık fenomeninin, fenomenin varlığıyla özdeş olduğunu düşünmek, zorlama bir çıkarım olur¹⁸.

Varolan, fenomendir, yani niteliklerinin düzenli bütünü olarak kendi kendisini belirtir. Kendi varlığını değil, kendi kendini belirtir. "Fenomenin varlığı" ise bir görünme değildir, yani fenomen değildir ama fenomenle örtüşür. Varlık fenomeni bu durumda varlığın bir görünmesi olmalıdır. Varlık, her türlü açığa çıkarılışın koşulu iken açığa çıkarılmış olan varlık değil, varlık fenomeni olur. Varlık fenomeni Varlık gibi her türlü açığa çıkarılışın koşulu değildir; o da (varlık fenomeni olarak) bir görünmedir, böylece fenomen olarak ifade edilen varlık dâhil her fenomen/görünüm yalnızca fenomene indirgenmiş olur. Varlık

¹⁵ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 23-24.

¹⁶ A.g.e., s. 23.

¹⁷ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 8.

¹⁸ Roger Vernaux, *Egzistansiyalizm Üzerine Dersler*, Çev. M. Korlaelçi, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1994, s. 43.

sıkıntı, bulantı ile kendini doğrudan ifşa eder¹⁹. Ontoloji varlık fenomenini, Varlığın kendini ifşa ettiği bu sıkıntı, bulantı gibi halleriyle, herhangi bir aracıya gerek olmaksızın betimleyebilir. Sartre, fenomenlerin varlığının bir varlık fenomeni halinde çözülememesi durumunda ikisini birleştiren kesin ilişkinin saptanması gerektiğini düşünür²⁰.

Varlık fenomeni bir varlık çağrısıdır; fenomen olarak, fenomen ötesi bir temel bulmayı gerektirir. Varlık fenomeni, varlığın fenomenötesi niteliğini gerektirir. Bu demek değildir ki, varlık, fenomenlerin arkasında saklıdır (fenomenin, varlığı maskeleyemediğini gördük) – fenomenin, ayrı bir varlığa gönderen bir görünüş olması demek de değildir (fenomen, görünüş olmasıyla vardır, yani kendini varlığın temeli üzerinde gösterir)²¹.

Öyleyse şu sonuca varmış bulunmaktayız: “Fenomenin varlığı” fenomenle örtüşmesine karşın, fenomene özgü durumdan –yalnızca açınlanıldığı ölçüde var olmak durumundan- kurtulmak zorundadır, dolayısıyla kendisi hakkında edinilen bilgiyi aşar ve bu bilgiyi temellendirir²². Kısacası fenomenin varlığı, varlığın fenomenine indirgenemediğinden bilgi, varlığın nedenini açıklayamaz. Tekrarlayacak olursak varlık fenomeni, fenomenin varlığından farklıdır, çünkü “varlık fenomeni, bir varlık çağrısı” olsa da fenomenidir. Ancak bu fenomen, fenomenötesi bir temel bulmayı gerektirir (bu gerekliliğe işaret eder) yoksa fenomenlerin arkasında değildir²³. Böylece Sartre’da fenomenin varlığının, varlık fenomeninden daha köklü olduğu savunulabilir. Fenomen görünüş olmakla *vardır*. “Fenomenin varlığı ise fenomenle örtüşse de fenomenin kendini ifşa ettiği ölçüyü aşar ve bu bilgiyi temellendirir”²⁴.

Buraya kadar söylenenlerden hareketle şunlar ortaya konabilir: 1-Fenomenin varlığı varlık fenomenine indirgenemez. 2-Varlık fenomeni bir varlık çağrısıdır; fenomen olarak fenomene, fenomen ötesi bir temel bulmayı gerektirir. 3-Fenomenin varlığı, fenomenin kendisini aşar ve temellendirir. Öyleyse fenomenin varlığı sadece Sartre’ın özün tümünü görmenin zorluğundan dolayı düştüğü sonlu-sonsuz düalizminin kuyusundan kurtulmak için *ileri sürdüğü* bir kavramdır. Böylece hem fenomenin özünü ifşa ettiği kabul edilmiş olacak hem de “fenomenin varlığı” kavramıyla bu özün tümünü fenomende görmemizin olanaklı olmadığı gösterilmiş olacak. Buna *fenomenötesi varlık* diyeceğiz. 4-Bütün bu soruşturmalar, fenomenin özünü ifşa

¹⁹ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 23.

²⁰ A.g.e., s. 24.

²¹ A.g.e., s. 24-25.

²² A.g.e., s. 25.

²³ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 24.

²⁴ A.g.e., s. 24.

ederken bir sorun olarak ortaya çıkan sonlu-sonsuz düalizmini aşmaya yönelik girişimlerdir. Kısacası Sartre'in soruşturması varlık ve fenomen kavramlarının ortaya çıkardığı zorluklardan dolayı bu 'yolu' kat etmiştir. Anlaşılan Sartre varlık fenomenini veya fenomenin varlığını soruştururken Heidegger gibi *rasyonel* 'düşünme'den uzaklaşmamak için başka türlü bir analiz yapma gereğini duymuştur. Toparlayacak olursak, "fenomenin varlığı" fenomenle örtüşür ancak (bu 'varlık') fenomene tamamen indirgenemez; yani "fenomenin varlığı" fenomenin kendisiyle özdeş değildir. Bu fenomenin arkasında fenomenen farklı olarak fenomenin varlığının olduğu anlamına gelmemelidir. Sadece fenomenin varlığının, fenomenin kendini ifşa etmesiyle sınırlı olmadığına işaret edilir. Yoksa fenomenin dışında bir şeyin varlığını, hele hele fenomenin ardında fenomenin varlığının olduğunu söylüyor değildir Sartre. "Fenomenin varlığı", fenomeni aşar ve onu temellendirir. Bu durumda sonlu ve sonsuz düalizminin açtığı yolda Sartre şöyle düşünmektedir: Fenomen özünü ifşa eder, ancak tümüyle ortaya konamamasının nedeni "fenomenin varlığı"nın fenomeni aşmasıdır, yani fenomen görülenebilir ama yine de "fenomenin varlığı" bu fenomeni temellendirerek aşmaktadır. Öyleyse onun bilgisi bizi de aşar ve onu, yani "fenomenin varlığı"nın mutlak anlamda ortaya çıkarmamız mümkün değildir. Daha doğrusu fenomenin varlığı bize fenomenin olanaklı görünümlerinin bizim için sınırlılığını işaret ederek, onun özünün tüketilemeyeceğini gösterir. Varlık fenomeni, Varlığa çağrıdır, -yoksa Heidegger'in düşündüğü anlamdaki bir Varlık değildir. Fenomenin varlığı ise fenomeni aşan, transfenomenal varlıktır, fenomenötesidir ve bilince göndermede bulunur. Sonuç olarak "varlık fenomeni" "fenomenin varlığı"ndan tamamen farklıdır ve böylece fenomenin varlığının "varlık fenomeni"ne indirgenemeyeceği söylenebilmektedir.

Fenomenin varlığı fenomende olmadığına göre, daha doğrusu fenomenin kendini ifşa ettiği kadarıyla ortaya konulmayacağına göre, onu başka yerde aramak gerekir: fenomenin ötesine geçerek onun "varlığı"nın soru konusu yapabileceği bilinçte. Bu durumda sorulması gereken bilincin "fenomenin varlığını" temellendirip temellendiremeyeceği sorusudur. Fenomenin varlığı, fenomenin ötesine geçerek onu soruşturabilen ontolojik bilince göndermede bulunur. Öyleyse şimdi bilinci sorgulamak gerekmektedir.

Percipiens, Fenomenötesi ve Bilinç

Genel olarak, *percipere*, bilme, algılama; *percipi*, bilinen, algılanan ve *percipiens*, bilen, algılayan anlamlarında kullanılmaktadır. Ancak Sartre'da *percipi* daha çok bilginin varlığını; *percipiens* ise bilincin varlığını işaret eder. Sartre, gerçekliği fenomenle sınırlıyor, ardından da fenomene ilişkin olarak "gerçekliğin görüldüğü gibi" olduğunu söylüyor. "Görünmenin varlığı, onun

görünmesi midir?" diye sormak, "fenomenin varlığı, fenomen midir?" diye sormaya benzer. Bu düşünmenin yanlış yola sevk edilmesine sebep olabilir²⁵. Sartre'a göre varlığı onun hakkında edinilen bilgiye indirgeme kaygısındaki bir idealizm, bilginin varlığını önceden bir biçimde güvenceye almak zorundadır. Çünkü metafizik ve bilgi teorisi karşılıklı olarak birbirlerini varsayar. Ancak eğer bilginin varlığı temellendirilmeden bilgi bir veri olarak ortaya konmaya çalışılırsa "algılama-algılanan" bütünlüğü, sağlam bir varlık tarafından desteklenmemiş olduğu için, hiçliğin içinde çöküp yok olur²⁶. Bilginin varlığı, bilgi tarafından ölçülemez; demek ki bilginin varlığı *percipi* tarafından kapsanmaz. Dolayısıyla *percipere* ve *percipinin* temel varlığının kendisi de *percipiden* kurtulmuş olmalıdır: fenomenötesi olmalıdır²⁷. Böylece "bilginin varlığı"nın "bilgi"yi kapsadığı ve aştığı söylenebilir, tıpkı fenomenötesi varlığın fenomeni temellendirip, onu aşması gibi. Bu da yine transfenomenal varlığa işaret eder. Öyleyse Sartre *percipere* ve *percipinin* temel varlığı, yani bilme ve bilinmenin temel varlığı, bilinmeden kurtulmuş olmalıdır derken, bilme ve bilinmenin varlıklarının salt bilinmeye indirgenemeyeceğini gösterir. Böylece Sartre *percipi* ve *percipere* üzerinden "bilinç"e varır.

Descartes "düşünüyorum, öyleyse varım" derken kendi varlığını güvenceye aldığını düşünmüş ve bundan şüphe duyulamayacağını söylemişti. Husserl, ilk gerçeğin bu olmadığını, varlığın da paranteze alınması gerektiğini, bilincin "hep bir şeyin bilinci" olduğunu, öyleyse ilk gerçeğin sadece "bir şey düşünüyorum" olduğunu söylemekle idealizme bir darbe vurmuş oldu. Yine de "varlık" temellendirilmemiş olarak kaldı; Heidegger'in gelmesi ve *unutulan* Varlığın hatırlatılması amacıyla onu soruşturması bu konuda önemli bir girişimdir. Sartre da yine Heidegger gibi, bu soruşturmaya devam etmek amacıyla özne-nesne ikiliği, öznelcilik veya solipsizm ile ilişkili olabilecek konularda idealizm eleştirisi yapar. Çünkü o da varlığın, bilgiye, başka bir deyişle *cogito* ya da *esse est percipi*²⁸ye indirgenemeyeceğini düşünür²⁹.

Her metafiziğin bir bilgi teorisini ve karşılık olarak her bilgi teorisinin metafiziği varsaymasının nedeni şudur: Bu varsayma, *varlığı* bilgiye indirger ve bilginin varlığını güvenceye almak ister. Ancak varlık (bilgiye, *cogito*'ya yani *esse est percipi*'ye indirgenmiş olmakla) temellendirilemeyeceği için "algılama-algılanan" bütünlüğü, sağlam bir varlık tarafından desteklenmediğinden hiçliğin içinde yok olur³⁰. Öyleyse, bilginin varlığı, bilgi tarafından ölçülemez, bilgiye indirgenemez; tıpkı fenomenin varlığının fenomene indirgenememesi gibi.

²⁵ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 25.

²⁶ A.g.e., s. 25-26.

²⁷ A.g.e., s. 26.

²⁸ Varolmak algılanmaktır/bilinmektir.

²⁹ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 27.

³⁰ A.g.e., s. 25-26.

Sartre "bilen öznenin varlık yasası, bilinçli olmaktır" diyor³¹. Bilinç, kendinin bilgisi değil, öznenin fenomenötesi varlık boyutudur. Fenomenal varlık, fenomenin ötesine göndermede bulunduğu gibi bilinç de öznenin fenomenötesi varlığına göndermede bulunur. Bilinç, kendisinin bilgisine (bu da bilgidir sonuçta) yani *cogito*'ya indirgenemez; onun ötesine geçmelidir. Böylece Descartes'a karşı olarak, *bilince, öznenin fenomenötesi varlık boyutu* deniliyor.

Bilginin önceliğine, yani idealizme eleştirisine şöyle devam eder Sartre: Örneğin kendi bilincim üzerine düşündüğümde³² bilginin önceliğini kabul edersem bilgi gerçek olacağı için bilincimi tüketti, yani kendi kendini tüketti. Bu ise özne-nesne ikiliğini bilince taşımaktır³³. Sartre'a göre bu, bilincin bir şeyin bilinci olduğunu, aşkın olduğunu ve böylece şeylerin onun içinde değil dışarıda var olduğunu kavrayamayan idealist, tekbenci, öznel felsefelerin görüşleridir. Zira özne-nesne (bilinen-bilen) ikiliğinde, bilenin bilinen hale gelmesi için üçüncü bir terim (bilinen) gerekir ve bu böyle devam ederek sonsuz bir döngüye girer. Öyle ki her seferinde, son halkayı oluşturan "kendisinin bilincinde olmayan" bir düşünümüne toslanmış olur³⁴. Bütün bu eleştirilerden sonra Sartre, kendinin bilincinin, kendinden kendine doğru *dolaysız ve ayrıca bilişsel-olmayan* bir ilişki olması gerektiğini düşünmektedir. Bu dolaysız ve bilişsel-olmayan ilişki hem "düşünüm"den hem de "üzerine düşünülmüş bilinç"ten önce gelen "düşünümsel-olmayan bilinç"tir³⁵.

Varlık ve Hiçlik'te hep aynı anlamlara gelen, ama karışıklığa neden olabilen kavramları, burada, biraz olsun açıklığa kavuşturmamız gerekmektedir. Sartre'da, "bilinç bilinci", "düşünüm", "düşünümsel bilinç", "konumsal bilinç" veya "bilincin bilgisi" hep aynı anlamlara göndermede bulunur. Bunun dışında ayrıca bilincin farklı bir yapısını işaret eden "düşünümsel olmayan bilinç", "dolaysız bilinç", "konumsal olmayan bilinç", "konuşlandırıcı olmayan bilinç", "bilincin ilk bilinci", "bilişsel olmayan bilinç", "bilinç öncesi", "düşünüm öncesi", "kendi(nin) bilinci" ve "kurucu bilinç" kavramları da yine hep aynı anlamlara gelecek şekilde kullanılarak (Sartre'a göre) Descartes'ın "cogito"sunun koşulu olan düşünüm-öncesi *cogitoyu* işaret eder.

Bilinç nedir öyleyse? Sartre'a göre bilinç bilgiye indirgenemez. Bilinç sadece kendi kendisinin bilinci değildir; evet, kendi kendisinin bilinci olması zorunlu bir koşuldur, ama bu bilinci açıklamak için yeterli bir koşul değildir. Çünkü bu durumda, söz gelimi bir masayı görülediğimde onu kendinde

³¹ A.g.e., s. 26.

³² "Düşünüm", benim düşünmemdir; "üzerine düşünülmüş bilinç" bilincin farkında olunan kısmıdır.

³³ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 27.

³⁴ A.g.e., s. 28.

³⁵ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 29.

olumlamam için “bilincin kendisinin bilinci” olması yeterli olmayacaktır; sadece masanın benim için varolduğu olumlanabilir bu durumda. Bilinç hakkında bu söylenenler “bilinç, bilincin bilgisidir” yönündeki bir kabulden kaynaklanır³⁶. Bilinç hakkındaki bu açıklama eksiktir ve en başta belirttiğimiz şeyi kanıtlar: “bilinç, bilgiye indirgenemez”. Zira bilincin bilgiye indirgenmesi (bir bakıma fenomenötesi varlığın fenomene indirgenmesi) bilginin tipik özelliği olan özne-nesne ikiliğini bilince taşımak demektir; bu hem Husserl hem de Heidegger ve Sartre'ın karşı çıkmış olduğu özne-nesne ikiliğinin bakış açısıyla elde edilmiş bir tanımdır ve *şeyleri bilinçte eriten*, onların dışarıdaki varlıklarını yadsıyan ya da en azından varlıklarını açıklayamayan tekbenci, öznel veya idealist düşünelerin eseridir.

Varlık ve Hiçlik'te birebir ifade edilmemişse de Sartre'ın bilinci ele alış şekliyle, onun “bilinci” üç alana ayırarak araştırdığını söylemek mümkündür. Bu bilincin üç alandan oluştuğunu değil, sadece *işleyişi* açıklamak ve bilincin bilgiye indirgenemeyeceğini göstermek amacıyla onun bir varlık boyutuna da sahip olduğunu ifade etmek için kullanılan bir soyutlamadır. Bilincin üç alanı şunlardır: 1-Düşünümsel-Olmayan Bilinç 2-Düşünüm(sel Bilinç) 3-(Üzerine) Düşünülmüş Bilinç. Bilincin *önceliği* bakımından ise iki safhasından söz edilebilir ona göre. İlk safha “düşünümsel-olmayan bilinç” (konuşlandırıcı-olmayan bilinç veya konumsal-olmayan bilinç), ikinci safha ise hem “düşünüm” (düşünümsel bilinç) hem de “üzerine düşünülmüş bilinç” alanlarını niteler.

“Düşünümsel bilinç” ya da “düşünüm”, “üzerine düşünülmüş bilinci” kendi nesnesi olarak ortaya koyar³⁷. Sartre düşünüm edimi içinde, “üzerine düşünülmüş bilinç” üzerine yargılarda bulunabilir, ondan utanabilir ya da övünebilir, diyor³⁸. Algılamanın *dolaysız bilinci* ise (düşünümsel-olmayan) ne yargıda bulunmaya ne istemeye ne de utanç duymaya imkân verir. Dolaysız bilinç (düşünümsel-olmayan-bilinç), algıyı bilmez, onu ortaya koymaz: o andaki bilinçte yönelim adına ne varsa dışarıya doğru, dünyaya doğru yöneltilmektedir. Buna karşılık, algının bu kendiliğinden bilinci, algısal bilincin kurucusu olmaktadır. Başka bir deyişle, nesneyi konumlandırın her bilinç, aynı zamanda da kendi kendisinin konumsal olmayan bilincidir. Düşünümsel olmayan bilinç, (fenomende, fenomenin varlığının işlevine benzer şekilde) bilinçte, bilincin varlığının bir anlamda koşuludur, kurucusudur:

Düşünümün, üzerine düşünülmüş bilince herhangi bir önceliği bulunmamaktadır: üzerine düşünülmüş bilinci kendisine açınlayan, düşünüm değildir. Tam tersine, düşünümü mümkün kılan,

³⁶ A.g.e., s. 27.

³⁷ Sartre, *Ego'nun Aşkınılığı* eserinde bu konuyu ayrıntılı olarak ele alır. Biz de “Genel Bir Değerlendirme” alt başlığı altında Sartre'ın ifade edilen yazısından yararlanarak bu konuya tekrar değineceğiz.

³⁸ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 28.

düşünümsel-olmayan bilinçtir: Descartes'ın *cogito*'sunun koşulu olan düşünüm-öncesi bir *cogito* vardır³⁹.

Bütün bunlardan anlayacağımız, Sartre'ın bilinci soruştururken, sırayla şöyle sonuçlara vardığıdır: 1-Bilgi, bir şeyin bilgisi değildir (bilincin, bir şeyin bilinci olmaması gibi). Böyle olsaydı "algılama-algılanan" bütünlüğü (bilinç), kendini temellendiremediğinden Sartre'ın deyimiyle "hiçliğin içinde çöküp yok olur"du⁴⁰, yani bilginin varlığı, bilgiye indirgenemez. 2-Bilincin bir şeyin bilinci olmasının dışında, kendisinin de bilinci olması, bilinci tanımlamak için yeterli değildir. Çünkü bu durumda bir döngüye girilecektir: Sartre'ın deyimiyle "fenomenin tamamı bilinemezliğin içine düşer, yani her seferinde, son halkayı oluşturan kendisinin bilincinde olmayan bir düşünümüne toslarız"⁴¹. 3. Öyleyse bilinç şöyle tanımlanabilir: a-Descartes, bir şey düşündüğünde, *cogito*'sunun bir nesnesi vardır: *cogitatio*, işte bu bilincin bir şeyin bilinci olmasına göndermede bulunur, yani (üzerine) düşünülmüş-bilince. b-Descartes, bir şey düşündüğünde, onun *cogito*'sundan söz edebiliriz, yani düşünmesinden, işte bu da düşünümün kendisidir, yani düşünümsel bilinç ya da kısaca düşünümdür. c-Bütün bunların dışında Descartes'ın *cogito*'sunun koşulu olan, diğer ikisinden önce gelen ve böylece onları temellendiren bilincin bir yapısından söz edilebilir: düşünümsel-olmayan bilinç⁴². "Düşünüm"ü mümkün kılan, onun koşulu olan ve algısal bilincin kurucusu⁴³ olan "düşünümsel olmayan bilinçtir". "Düşünümsel olmayan bilinç" olmasaydı varlık bilgiye, daha doğrusu bilinç, bilinç hakkındaki bilgiye indirgeneceği için "düşünüm" mümkün olmayacaktı. "Düşünümsel olmayan bilinç", bizi idealist, rasyonalist, öznel, tekbenci felsefelerin düştüğü hataya düşmekten kurtarır⁴⁴. Bu da daha çok Husserl'in "bilinç bir şeyin bilincidir"⁴⁵ sözünün aydınlığında mümkün olmuştur.

Kısacası bilinç hem bir şeyin bilincidir hem kendinin bilincidir hem de bütün bunlardan önce gelen bir yapısının olması itibariyle onların koşuludur. Ya da bir benzetmeyle şöyle diyebiliriz: Freud'un bilinci "id, ego, superego" olmak üzere üç katmanda incelemesine benzer şekilde Sartre da bilinci üç katmanda inceler. Ancak Sartre *Varlık ve Hiçlik*'in bu kısmında bilinci Freud gibi ruhsal açıdan incelemekten çok, fenomenolojik⁴⁶ açıdan incelemektedir. Sartre

³⁹ A.g.e., s. 29.

⁴⁰ A.g.e., s. 26.

⁴¹ A.g.e., s. 28.

⁴² A.g.e., s. 29.

⁴³ Algının kurucusu değil; çünkü algının kurucusu onunla aynı anda ortaya çıkan algının kendi bilincidir.

⁴⁴ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 30.

⁴⁵ Husserl, *Cartesian Meditations: An Introduction To Phenomenology*, Çev. D. Cairns, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague&Boston&Lancaster, 1982, s. 50.

⁴⁶ 1-Düşünüm (bunu, daha çok bilgi, düşünme olarak ya da hazın bilinci olarak anlayabiliriz. 2-Üzerine düşünülmüş bilinç (bildiğimiz yani farkında olduğumuz

ve Freud'u birebir karşılaştırmak mümkün görünmese de bizim için önemli olan ve Sartre'in ortaya attığı bir kavram diye görünen "düşünümsel olmayan bilinç" in tam da Freud'un "id" kavramından ilhamla ileri sürüldüğü *düşüncesidir*. Çünkü *id* de "düşünümsel olmayan bilinç" gibi farkında olmadığımız bilincimizin (Freud'a göre) bir alanıdır. Düşünüm ve üzerine düşülmüş bilincin *ego* ve *superego*'ya, yani *görece* bilinçli olduğumuz "kendini" varlığımızla ilgili düşünümüne gönderimde bulunmalarına karşılık, "düşünümsel olmayan bilinç" için artık böyle bir bilinçlilik halinden söz edilemez. Sartre'in psikolojiye ilgisini ve "varoluşçu psikanaliz"i kurma çalışmalarını göz önüne aldığımızda yukarıda yaptığımız türden bir benzetmenin çok da temelsiz olmadığı ortadadır.

Sartre, bilinci algılarla ilgisi bakımından ise şu şekilde ele alır: Bilincin ilk bilinci, konumsal değildir; bilincin bilinci, bilinci olduğu bilinçle bir ve aynıdır. Kendini bir çırpıda algı bilinci ve algı olarak belirler. İlk bilinç, yani düşünümsel-olmayan bilinç algı bilinci ve algıdan öncedir⁴⁷. Yönelimin varlığı bilinçten başkaca bir şey olamaz, aksi takdirde yönelim, bilincin içindeki şey olurdu. Buna benzer şekilde, haz -mantıksal açıdan bile- haz bilincinden ayrılamaz. Hazzın bilinci, bir haz maddesine sonradan kendini dayatacak bir form olarak değil; varoluşun bizatihi kipi, yapılmış olduğu madde olarak hazzın kurucusudur. Haz, haz bilincinden "önce" varolamaz. *Haz ve haz bilinci aynı anda ve beraberdirler ancak onlardan önce, onların koşulu olarak düşünümsel olmayan bilinç vardır*. Yönelim ise bilincin kendisi olduğuna göre düşünümsel olmayan bilinç yönelimden önce var değildir⁴⁸.

Kendi(nin) bilinci(ni) (düşünümsel olmayan bilinci), yeni bir bilinç gibi değil, bir şeyin bilinci için mümkün olan tek varoluş kipi olarak düşünmeliyiz. Bilinç, (var) olmaktan önce mümkün olmadığından, varlığıyla her türlü imkânın kaynağı ve koşulu olduğundan, onun özü de varoluşunda içerilmiştir. Bilincin yasaları yoktur çünkü bir yasa, aşkın bir bilgi kaynağıdır. "Bilinç, bir uçtan ötekine bilinçtir"⁴⁹. Dolayısıyla bilinç ancak kendisi tarafından sınırlandırılabilir. Sartre "bilinç bir varoluş doluluğudur" diyor⁵⁰. Bilinç kendisiyle vardır ve kendini hiçlikten devşirmez. Bilinçten önce olduğu düşünülebilecek tek şey bir varlık doluluğudur ve bu varlık doluluğunun hiçbir ögesi, varolmayan bir bilince göndermede bulunamaz. Bilincin *varoluş doluluğu*, bilinçten öncenin ise *varlık doluluğu* yani *kendinde-varlık* olduğu göz önüne alındığında, kendinde-varlığın hiçbir şekilde bilince gönderimde bulunmadığı

---

bilincimiz, kendimiz ya da hazzın kendisi. 3-Düşünümsel-olmayan bilinç (bundan haberimiz yok, bu diğer ikisinden önce gelmekte ve onların koşulu olmaktadır.

⁴⁷ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 29-30.

⁴⁸ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 29.

⁴⁹ A.g.e., s. 31.

⁵⁰ A.g.e., s. 31.

anlaşılır. “Bilinç hiçlikten öncedir ve ‘kendini’ varlıktan devşirir”⁵¹ demek, hiçbir şekilde, bilincin kendi varlığının temeli olduğu anlamına gelmez. Tam tersine, bilincin varlığının eksiksiz bir olumsuzluğu -olanaklılığı- vardır. Öyleyse hiçbir şey bilincin nedeni değildir ve bilinç kendi varlık tarzının nedenidir.

Sartre, bilginin önceliğinden vazgeçmekle bilenin *varlığının* keşfedildiğini ve *mutlakla* karşılaşıldığını söylüyor⁵². *Mutlak* burada bilgi alanı üzerinde mantıksal bir kurgunun sonucu değil, Sartre'ın deyişiyle “deneylerin en somut olanının öznesidir”. Ayrıca *mutlak*, hiçbir şekilde bu deneyime görece değildir, çünkü kendisi bu deneyimdir. Bu yüzden tözsel olmayan bir *mutlak*tır. Sartre'a göre Descartes rasyonalizminin ontolojik hatası, varoluşun öz üzerindeki önceliğiyle tanımlanması halinde *mutlağın bir töz olarak kavranamayacağı*ni görememiş olmasıdır. Zira varoluş özden önce geldiğinden tözsel değildir. Sartre, bilincin hiçbir tözsel yanının olmadığını, onun salt bir görünüş, tam bir boşluk olduğunu düşünmektedir. Bütün dünya bilincin dışında olduğu için o, *tam bir boşluk* olarak düşünülmemekte ve böylece *mutlak* olarak nitelenmektedir. Bilinç tam bir boşluk olsa da ‘mutlak hiçlik’ değildir. Sadece hiçliği taşır kendinde. Onu hiçlikten kurtaran aşkınlığı, daha doğrusu fenomenötesi varlık oluşudur. Bu durumda o, kendine görüldüğü ölçüde var olur⁵³. Bilinç, görüldüğü kadar var olduğu için görünüşü ve varlığı/varoluşu özdeştir. Fenomenler ise kendilerini ifşa ettikleri kadar var değildirlir, ‘daha fazla’ *varlar*; onlarda “fenomenin varlığı” fenomendeki ifşa edilmeyi aşar: fenomenin bütün içeriği hiçbir zaman ortaya çıkarılamaz. Hâlbuki bilinçte böyle bir aşma yoktur: bilincin kendine görüldüğü kadar varoluşundan söz edilebilir, daha fazlasından değil. Böylece varoluşun, yani bilincin fenomenler gibi *görece* olmadığı, onun *mutlak* olduğu anlaşılmaktadır.

Nihayetinde Sartre şeylerin, onların görünüşlerine bağlı bir *bütünlüğe* indirgendiğini ve bu görünüşlerin, *kendisi görünüş olmayan bir varlığı* talep ettiğini ortaya çıkarmış olduğunu belirtir. *Percipi, percipiense* gönderdi ve *percipiensin* varlığı bilinç olarak açıklandı. Böylece bilginin ontolojik temeline, bütün öteki görünüşlerin kendisine görüldüğü ilk varlığa, her fenomenin kendisine kıyasla görece olduğu *mutlağa*, yani bilince ulaşmış olduk. Öyle ki Kant'taki anlamıyla öznenen⁵⁴ ve dolayısıyla idealizmden kurtulmuş olduk. Çünkü idealizm varlığı bilgiyle ölçer ve bu yüzden varlığı ikiliğin yasasına tabi kılar; bilinenden başkaca varlık yoktur, der. Ancak Sartre bunun tersine bilgi tarafından kapsanmayan, ama onu kuran bir Varlığı ‘yakaladığını’ düşünüyor. Bu varlık, bilincin fenomenötesi varlığı olarak düşünömsel-olmayan bilinçtir

⁵¹ A.g.e., s. 31.

⁵² A.g.e., s. 32.

⁵³ A.g.e., s. 32.

⁵⁴ Theodor W. Adorno, *Husserl ve İdealizm Problemi*, Çev. E. T. Somyürek, K. Gülenç ve A. İ. Duru, Baykuş Felsefe Yazıları Dergisi, sayı 6, s. 104-117, 2010, s. 112.

(nihayetinde bilinçtir). Bu sebeptendir ki bilinç, bir bilgi fenomeni değil, iki temel varlık tarzından biridir.

Ontolojik Kanıt

Bir sonuca ulaşmak için bu yazının en başına dönülecek olursa, varlık fenomeninin, bilince göndermede bulunduğunu, ancak bilincin, “fenomenin varlığı”nı temellendirme konusunda sorunlarla karşılaştığı söylenebilir. Bundandır ki Sartre şöyle bir soru sorma gereği duyuyor: “Bilincin varlığı, görünüş olarak görünüşün varlığını temellendirmeye yeter mi? Fenomenin varlığını fenomenen alıp bilince verirken, bilincin onu daha sonra fenomene geri vereceğini hesaplıyorduk. Bunu yapabilecek midir?”⁵⁵. Bilinen, bilginin içinde kaybolup gidemediği ölçüde, ona bir *varlık payı* bırakmak gerekir⁵⁶. Bize, bu varlığın *percipi* olduğu söyleniyor, yani masa kendisine dair tasarımlara indirgenemediği gibi *percipinin* varlığı da *percipiensin* varlığına indirgenemez (hatırlanırsa *percipi* bilginin varlığını; *percipiens* ise bilincin varlığını işaret eder denmişti). Kısacası bilginin varlığı bilincin varlığına indirgenemez. Olsa olsa *percipinin* varlığının *percipiensin* varlığına *görece* olduğu söylenebilir. Yine de bu görecelik, bizi, *percipinin* varlığını incelemekten muaf tutamaz. *Percipinin* kipi, *edilgindir*; dolayısıyla eğer fenomenin varlığı kendi *percipisinde* yatıyorsa edilginliktir. Kendinde varlık ise ne edilgin ne de aktiftir; bunlar bilinç için söz konusu edilebilir⁵⁷. Yukarıda da söylendiği gibi bilinç fenomenin varlığını temellendiremediği gibi *percipiensin* varlığı da bilginin varlığını temellendiremez. Sartre “*percipi*, *perceptumun* varlık yasasının görecelik olmasını gerektirmektedir” diyor⁵⁸. Bir başka deyişle fenomenin varlığı bilincin varlığına karşı görecedir. Görece olanın ise mutlak anlamda ortaya çıkarılması mümkün değildir.

Algılanan varlık, bilincin önünde durmaktadır, bilinç ona ulaşamaz, o da bilincin içine giremez ve bilinçten kopmuş olduğu için kendine has varoluşundan da kopmuş olur. Algılanan varlık bilince giremeye de vardır. Buradan şu sonuç çıkmaktadır: varlık tarzlarını ilgilendirebilecek *görecelik* ve *edilginlik* belirlemeleri, hiçbir durumda varlığa uygulanamayacaktır. Fenomenin *essesi* onun *percipisi* olamaz⁵⁹. Bir başka deyişle fenomenin varlığı, onun bilgisinin varlığı olamaz, yani fenomenin varlığı edilginlik değildir. Bilincin varlığı fenomenötesidir; bilincin fenomenötesi olması, fenomenin varlığının fenomenötesi oluşunu gerektirir⁶⁰. Böylece fenomenin varlığının

⁵⁵ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 33.

⁵⁶ A.g.e., s. 34.

⁵⁷ A.g.e., s. 34.

⁵⁸ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 36.

⁵⁹ A.g.e., s. 36.

⁶⁰ A.g.e., s. 36.

fenomenötesi olmasının bilincin koşulu olduğu anlaşılır. Bilinç kendini, hep bir şeyin bilinci olarak ortaya koyar. “Bu demektir ki *aşkınlık* bilincin kurucu yapısıdır; yani bilinç, kendisi olmayan bir varlık *tarafından taşınmış* olarak doğar”. Onu taşıyan fenomenin varlığının fenomenötesi oluşudur. Bu durumda bilincin dışına çıkması ve bir şeyin bilinci olması, aşkınlığın bilincin kurucu yapısı olduğunu gösterir. Sartre'ın ontolojik kanıt adını verdiği şey işte budur⁶¹. Çünkü bilinç, aşkın olmakla ve kendisi olmayan bir varlık (bilinç bir şeyin bilincidir derken kastedilen budur) tarafından taşınmakla, bilinci ve bilincin dışındaki kendinde-varlık alanını ontolojik olarak kanıtlamaktadır. Öyleyse bilincin dışında şeyler vardır ve bilincin *varlığı* da onlara bağlıdır.

Sartre, bu durumda salt görüntüden (fenomenden) yola çıkmakla tüm doluluğuyla varlığa (kendinde-varlığa) ulaştığımızı söylüyor. Bilinç, varoluşuyla özü ortaya koyan bir varlıktır. Onun özü varoluşundadır; önce varlık sonra özü gelir ve bunun tersine, özü varoluşu kapsayan bir varlığın (özü varoluşundan önce gelen kendinde-varlık), yani görünüşü varlığı talep eden bir varlığın (kendinde varlığın) bilincidir. Sartre, Heidegger'in Dasein'a uyguladığı tanımı biraz daha geliştirerek şöyle diyor:

Bilinç, kendi varlığı içinde varlığı kendisi için soru olan ve de bu varlık kendinden başka bir varlığı kapsadığı ölçüde soru olan bir varlıktır.

Hiç şüphe yok ki, bu varlık ancak fenomenlerin fenomenötesi varlığıdır, fenomenlerin arkasına saklanacak numenal bir varlık değildir. Bilinç tarafından imlenen şey, şu masanın, şu tütün paketinin, lambanın varlığıdır, daha genel olarak dünyanın varlığıdır. Bilinç şunu gerektirir: *görünenin* varlığı *yalnızca* görüldüğü sürece varolmamalıdır. *Bilinç için*, olanın fenomenötesi varlığının kendisi, *kendinde* olmaktadır⁶².

Toparlayacak olursak fenomenlerin fenomenötesi varlığı (varolanların fenomenötesi/transfenomenal varlığı), şeylerin kendinde-varlığıdır ve kendinde-varlık bir fenomen olarak bilince indirgenemez. Varolanlar fenomenler olarak kendilerini ifşa ederek bilinç tarafından görülebilirlerse de sadece bu görünmeye indirgenemezler. Buna benzer şekilde bilincin fenomenötesi varlığı da söz konusudur ve bu düşünümsel-olmayan-bilinçtir. Düşünümsel-olmayan-bilinç, bilincin transfenomenal temelidir. Sonuç olarak kendinde-varlık ve bilinç ayrı iki varlık bölgesini işaret ettiğinden Sartre, “bilincin fenomenötesi varlığı, fenomenin fenomenötesi varlığını temellendirmez” yargısında bulunmaktadır⁶³.

⁶¹ A.g.e., s. 38.

⁶² Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 39.

⁶³ A.g.e., s. 36.

Varlığın Anlamının Bilinç ve Kendinde Varlık Alanlarıyla İlişkisi

Sartre, bilincin varolanların açınlanmış-açınlanışı olduğunu ve varolanların bilincin karşısına kendi varlıklarının temeli üzerinde çıktıklarını söylüyor. Bununla birlikte, bir varolanın varlığının özelliği, kendini, bilince, bizzat kendisinin, açmamasıdır. Sartre'a göre bir varolanı varlığından soymam mümkün değildir; varlık varolanın her zaman mevcut olan temelidir. Varlık varolanın her yerinde ve hiçbir yerindedir, hiçbir varlık yoktur ki, bir varlık tarzı olmasın ve kendisini hem açığa çıkaran hem de örten varlık tarzının içinden kavranmasın. Bununla birlikte bilinç varolanın her zaman ötesine geçebilir, ama bilinç varolanın varlığına doğru değil de bu varlığın anlamına doğru varolanın ötesine geçebilir⁶⁴. Bilinci ontik-ontolojik olarak adlandırmayı mümkün kılan da budur, çünkü onun aşkınlığının temel özelliklerinden biri, ontik olanı ontolojik olana doğru aşmaktır. Ontik olan varolanı, ontolojik olan varlığına doğru, yani bilince doğru aşmak demektir bu. Varolanın varlığının anlamı, kendini bilince açık eden olarak, varlık fenomenidir. Bu anlamın kendisi de bir varlığa sahiptir ve o varlık temeli üzerinde açıkça ortaya çıkmaktadır. "Varlığın anlamı, varlığın kendi öz varlığı da dâhil olmak üzere, her fenomenin varlığı için geçerlidir." Varlık fenomeni, varlık değildir ama varlığı gösterir ve onu gerektirir. "Her ilk fenomen gibi, varlık fenomeni de bilince kendini dolaysız bir biçimde gösterir. Heidegger'in deyimiyle, varlık fenomeninin ontoloji-öncesi anlayışına yani kavramlarla saptanmamış ve aydınlatılmamış bir anlayışına her an sahibiz"⁶⁵.

473

Bu durumda Varlığın anlamı, varlık fenomeni incelenerek saptanır denilebilir. Çünkü varlık fenomeni kendini bilince dolaysız bir biçimde gösterir ve varlığın anlamı, varlığın kendi öz varlığı da dâhil olmak üzere, her fenomenin varlığı için geçerlidir. Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi varlık fenomeninin Varlık (kendinde-varlık) olmadığı unutulmamalıdır. Söylenmek istenen sadece varlık fenomeninin Varlığı gösterdiği ve onu gerektirdiğidir. Varlığın anlamına ilişkin bu aydınlatma, Sartre'a göre yalnızca fenomenin varlığı için, yani *kendinde-varlık* alanı için geçerlidir. Bilincin varlığı radikal bir biçimde farklıdır. Bu *kendisi-için-varlık* alanıyla ilgilidir. Buraya kadar anlatılanlar, bilincin dışında şeylerin olduğunu, onların fenomenler olarak özlerini ifşa ettiğini, ama bu dışarıdaki şeyleri dışarıda dikilmeye bırakmak için Sartre'ın onların bilince indirgenemeyeceğini (bilinçte eritemeyeceğini) göstermek için yürüttüğü bir soruşturmaydı. Bu soruşturmanın sonunda *kendinde-varlık* ve bilinç (*kendisi-için-varlık*) olarak iki varlık tarzının olduğu anlaşıldı. Bu varlık alanlarından herhangi birinin anlamı, ancak, genel olarak varlık kavramı ile olan asıl ilişkileri ve onları birleştiren bağlantıları gösterilebildiği takdirde tam olarak kavranabilecektir. Kısacası Sartre, her ne kadar iki varlık alanını birbirinden

⁶⁴ A.g.e., s. 39.

⁶⁵ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, s. 40.

ayrı olduğunu düşünüyorsa da onların ancak Varlığın anlamının soruşturulmasıyla anlaşılabilceğini düşünmektedir. Bu ise başka bir soruşturmanın konusu olabilir. Yine de burada çok kısa bir değerlendirme ile bu konuya değinilecektir.

Genel Bir Değerlendirme

Sartre'in fenomenolojisini ortaya koymak bakımından iki varlık tarzının birbiriyle ilişkisi temel önemdedir. Bu nedenle bilincin yapısının *epokhe* ve Ego ile ilişkisi açısından ana hatlarıyla ele alınması ve nihayetinde Sartre'in temel amacının ne olduğu konusunda kısa bir değerlendirme yapılması yararlı olabilir. Tüm bu çalışma boyunca aslında iki varlık tarzının birbiriyle olan ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kendinde-varlık (*en-soi*) ve kendisi-için-varlık (*pour-soi*) olan bu varlık tarzları birbirine indirgenemez iki varlık kategorisini ifade eder⁶⁶. Genel itibariyle bilinç ve bilinç dışındaki şey dünyası da denilebilecek bu iki varlık tarzının kendilerine özgü karakterleri varsa da insan, onların ilişkiye geçmesini olanaklı kılan ontolojik bir belirsizliği/ikiliği kendinde taşır. Bu iki varlık tarzı, Descartes'ın zihin ve madde, yani düşünen şey (*res cogitans*) ve uzamsal şey (*res extensa*) şeklinde ifade edilebilecek iki töz anlayışından farklıdır: Bilinç de diyebileceğimiz kendisi-için-varlık, 'şey' değildir, bizatihi 'şey'leri işaret eden kendinde-varlığın içsel negasyonudur (bu anlamda Sartre'in Kartezyen bir düalist olduğu söylenemez)⁶⁷. Kendinde-varlık kendisiyle özdeş ve âtil iken kendisi-için-varlık dinamik olup kendisiyle özdeş değildir. Kendinde-varlık kaba gerçekliğin, şansın ve olgusalığın alanını işaret ederken kendisi-için-varlık tam tersine bu şayselliğin içten değillesidir⁶⁸.

Daha önce de ifade edildiği gibi kendisi-için-varlık bilinci işaret eder ve bu bilinç özü itibariyle yönelimseldir. Sartre, yönelimselliğin bilincin özsel yapısı olduğu konusunda Husserl'le uzlaşır. Zira bu yönelimsellik sayesinde ki bilinç ile bilincinde olunan köklü bir biçimde birbirinden ayrılmıştır: "Bilincin nesnesi ne olursa olsun ilkece bilincin dışındadır." Yönelimsellik, şeyleri bilincin dışında tutarak dünyayı bilinç içeriği olarak oluşturmak isteyen herhangi bir içkinciliğin (örneğin Berkeley'in idealizminin düştüğü

⁶⁶ Bunların dışında başkası-için-varlık (*pour-autrui*) da Sartre tarafından bir varlık kategorisi olarak ele alınmıştır.

⁶⁷ Flynn, Thomas, "Jean-Paul Sartre", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2013 Edition)*, Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2013/entries/sartre/>>.

⁶⁸ Flynn, Thomas, *Sartre, Foucault, and Historical Reason*, The University of Chicago Press, Chicago&London, 1997, s. 6-7.

idealizminin) düşeceği yanlışlardan alıkoyması bakımından temel önemdedir⁶⁹. Ancak Sartre'in bilincin yapısı konusunda Husserl'den farklı düşündüğü önemli noktalar vardır. Descartes'ta metodolojik şüpheden sonra geriye *res cogitans* ve Husserl'de *epokhe*'den sonra transendental Ego kalır⁷⁰. Sartre ise fenomenolojik indirgemeden sonra Ego'nun bilinçte barınmayacağını savunur. Ona göre Ben *epokhe* ile paranteze alınabilir⁷¹. Sartre, Kant'a mal edilebilecek "düşünüyorum, bütün tasarımlarımıza eşlik edebilmeli" ifadesinin⁷² Ben'i işaret ettiğini (bu Ben, Kant ve Husserl için bilincin biçimsel yapısıdır)⁷³, ancak bu Ben'in bütün tasarımlara eşlik etmediğini belirtir. Daha önce de ayrıntılı olarak ele aldığımız bilincin yapısı karmaşıktır ve bu yapının temelinde Ben'e yer yoktur. Bilinç fenomenolojik yönden soruşturulduğunda, onun birliğini ve kişiliğini mümkün kılanın, Ben değil, bilincin kendisi olduğu anlaşılır. Ben'in bir varlık nedeni olmadığından o, fazladır! Bu, Ben'in olmadığı anlamına gelmez, yalnızca bilincin en 'iç' boyutunda bulunmaz. Bilincin en dipteki boyutu/derecesi düşünömsüz (*irreflechie*), başka bir deyişle düşünömsel olmayan bilinçtir.⁷⁴ Asıl bilinç, düşünömsel olmayan bilinçtir. Bu bilincin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur; kendi kendinin nedenidir (bilinç etkilenmez, Ego etkilenir) ve öyleyse mutlaktır. Burası transendental bilinç olmak bakımından saftır. Her şey onun dışında olduğu için o özgürdür, ama tam da bu yüzden o hiç diye adlandırılır. Yine de bu hiç her şeydir, çünkü o, bütün nesnelere bilincidir.⁷⁵ Mutlak olarak ben varım denemez, "mutlak olarak yalnızca mutlak bilinç var"dır⁷⁶ denilebilir. Kısacası Ego, bilincin sahibi değil, diğer her şey gibi onun nesnesidir⁷⁷.

Tüm bunların ışığında Sartre'in temel amacının nesne ve özneyi uzlaştırmak olduğu söylenebilir⁷⁸. Transendental bilinçte şahsiliğin olmaması (onun Ego'dan münezzeh olması), yönelimselliğin şeyleri bilinçten dışlaması ile birlikte düşünüldüğünde, bilincin özü itibarıyla özgür olduğunu açıklar⁷⁹. İnsanın özgürlüğe mahkûm olması bu sebeple ifade edilir. Spiegelberg, "Sartre'in özgürlüğe duyduğu ilgi, onun (bilincin) sahibini bile edimlerin aşkın ürünlerinin bir dizisine dönüştürerek çözülmeye uğrattıkları denli ileri

⁶⁹ Sartre, Jean-Paul, *İmgelem*, Çev. Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2006, s. 139.

⁷⁰ Williford, Kenneth, "Pre-Reflective Self-Consciousness and The Autobiographical Ego", Edit. Jonathan Weber, *Reading Sartre*, Routledge, London&NewYork, 2011, s. 197.

⁷¹ Sartre, Jean-Paul, *Ego'nun Aşknlığı*, Çev. Serdar Rifat Kırkoğlu, Hil Yayın, İstanbul, 2018, s. 93.

⁷² Sartre, *Ego'nun Aşknlığı*, s. 49.

⁷³ A.g.e., s. 62.

⁷⁴ A.g.e., s. 54.

⁷⁵ Sartre, *Ego'nun Aşknlığı*, s. 87.

⁷⁶ A.g.e., s. 94.

⁷⁷ A.g.e., s. 89.

⁷⁸ Spiegelberg, Herbert, *Fenomenolojik Hareket*, Çev. Seçim Bayazit, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 606.

⁷⁹ Spiegelberg, *Fenomenolojik Hareket*, s. 641.

gitmektedir” demektedir.⁸⁰ Bu bakımdan Sartre'in amacı, gerçekte özgür bilinçle şeyi uzlaştırma girişimidir.⁸¹ Şöyle de ifade edilebilir: Varlık özgür bilincin karşıt kutbudur ve Sartre fenomenolojik ontolojisi ile ikisi arasında ilişki kurmaya çalışmıştır⁸². *Varlık ve Hiçlik* ismi, Varlık ve bilincin (hiçliğin) ilişkisini imlemektedir⁸³. Varlık ve Hiçliğin, yani şeyler ve bilincin ilişkisi konusunda son olarak şunu söyleyebiliriz: Bilinç olmasaydı dahi Varlık var olabilirdi, ama bu Varlık evreninde Hiçlik'in yeri olmazdı⁸⁴. Buna karşın Varlık olmadan bilinç var olamazdı. Bu durumda ontolojik öncelik Varlık'tadır. Varlık, bilincin toprağını işaret eder. Varlık, bilincin toprağını işaret etse de bilinç o Varlık toprağında/ormanında açıklık bir alan oluşturur⁸⁵. Bu nedenledir ki o, Varlık'taki bir deliğe benzetilir.⁸⁶

Sonuç

Burada ortaya konulan Sartre'in fenomenolojisi görüldüğü üzere kendinde-varlık ve kendisi-için-varlık alanları ile ilgilidir. Böylelikle insanı işaret eden “bilinç” ve dış dünyayı işaret eden “fenomen” kavramları birbirleriyle olan münasebetleri bakımından ele alınmıştır. Sartre, Husserl ve Heidegger'in fenomenoloji soruşturmalarında karşılaştığı sorunlara çözüm üretmeye çalışmış ve genel olarak Heidegger'den çok Husserl'e yakın durmaya gayret etmiştir. Bunun için *Varlık ve Hiçlik*'in *Giriş* kısmında “varolan”dan başlayarak bilince kadar süren ve birçok kavramın ele alındığı yoğun bir tartışma yürütmüştür. Sartre'a göre varolanlar fenomenler olarak görülenebilirler ve her şey bu anlamda görünüm olarak ele alınabilir. Ancak bu daha önceki numen-fenomen ayırımına benzer şekilde sonlu ve sonsuz düalizmine yol açacaktır. Sartre bu düalizmden kurtulmak için “fenomenin varlığı”nı ele almış, oradan “varlık fenomeni”ne, “varlık”ın kendisine ve onlarca kavramdan sonra “kendinde varlık” ile “bilinç” ilişkisine kadar yol almıştır. Sartre, kendinde varlığın bilinçten tamamen farklı olduğunu, ama yine de kendinde varlık alanındaki fenomenler için geçerli olmak koşuluyla fenomenin varlığının fenomenötesi olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Fenomenin varlığının fenomenötesi oluşu ise bilinci taşıyan ‘şeydir’. Aşkınlık bilincin kurucu yapısı olduğuna göre bilinç, fenomenin varlığının fenomenötesi oluşuna *tutunur*. Çünkü bilinç, hep bir şeyin bilincidir, öyleyse bilinç fenomenin ya da fenomenle ilgili bir şeyin bilincidir. Bu durumda hem bilinç hem de şeyler

⁸⁰ A.g.e., s. 617.

⁸¹ A.g.e., s. 621.

⁸² A.g.e., s. 619.

⁸³ A.g.e., s. 620.

⁸⁴ A.g.e., s. 621.

⁸⁵ A.g.e., s. 622.

⁸⁶ Flynn, *Sartre, Foucault, and Historical Reason*, s. 7.

vardır. Sartre'in tüm bu soruşturma boyunca göstermeye çalıştığı işte bu – birbirine indirgenemez iki varlık tarzının olduğu ve onların nasıl ilişkiye geçtiğidir.

KAYNAKÇA

- Adorno, Theodor W., "Husserl ve İdealizm Problemi", Çev. Evrim Tuncel Somyürek, Kurtul Gülenç ve Aşkın İnanç Duru, *Baykuş Felsefe Yazıları Dergisi*, sayı 6, 2010, s. 104-117.
- Deleuze, Gilles, *Kant Üzerine Dört Ders*, Çev. Ulus Baker, Öteki Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Flynn, Thomas, *Sartre, Foucault, and Historical Reason*, The University of Chicago Press, Chicago&London, 1997.
- Heidegger, Martin, "Metafizik Nedir?", Çev. Yusuf Örnek, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2002.
- Heidegger, Martin, *Varlık ve Zaman*, Çev. Kaan H. Ökten, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008.
- Husserl, Edmund, *Ideas I: General Introduction to A Pure Phenomenology*, Çev. Fred Kersten, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague&Boston&London, 1983.
- Husserl, Edmund, *Cartesian Meditations: An Introduction to Phenomenology*, Çev. Dorion Cairns, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague&Boston&Lancaster, 1982.
- Husserl, Edmund, *Kesin Bilim Olarak Felsefe*, Çev. Abdullah Kaygı, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1997.
- Plutarch, *Moralia Volume 5*, Çev. Frank Cole Babbit, Harvard University Press, London, 1999.
- Sartre, Jean-Paul, *İmgelem*, Çev. Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2006.
- Sartre, Jean-Paul, *Varlık ve Hiçlik*, Çev. Turhan Ilgaz ve Gaye Ç. Eksen, İthaki Yayınları, İstanbul, 2009.
- Sartre, Jean-Paul, *Ego'nun Aşkınlığı*, Çev. Serdar Rifat Kırkoğlu, Hil Yayın, İstanbul, 2018.
- Spiegelberg, Herbert, *Fenomenolojik Hareket*, Çev. Seçim Bayazit, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2021.
- Verneaux, Roger, *Egzistansiyalizm Üzerine Dersler*, Çev. Murtaza Korlaelçi, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1994.
- Williford, Kenneth, "Pre-Reflective Self-Consciousness and The Autobiographical Ego", Ed. Jonathan Weber, *Reading Sartre*, Routledge, London&NewYork, 2011, s. 195-210.

İnternet Kaynakları

- Flynn, Thomas, "Jean-Paul Sartre", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2013 Edition)*, Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/fall2013/entries/sartre/>, Erişim Tarihi: 25.3.2021